

INSTITUT PRO DEMOKRACII A EKONOMICKOU ANALÝZU

projekt Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i.

Příprava na osmiletá gymnázia: velká žákovská steeplechase

Studie 2/2014

17. 3. 2014

MIROSLAVA FEDERIČOVÁ,
DANIEL MÜNICH

O AUTORECH

Daniel Münich

Doktorát z ekonomie má z CERGE-EI, kde nyní vyučuje v doktorském programu. Zabývá se výzkumem především v oblasti ekonomie trhu práce a ekonomie vzdělávání. Je členem Národní ekonomické rady vlády (NERV). Působil jako nezávislý poradce několika ministerstev i mezinárodních institucí.

Miroslava Federičová

Absolvovala magisterské studium na Univerzitě Komenského v Bratislavě. V současnosti je v doktorandském programu na akademickém pracovišti CERGE-EI v Praze. Zabývá se výzkumem v oblasti ekonomie vzdělávání.

Upozornění: Tato studie reprezentuje pouze názory autorů a nikoli oficiální stanovisko Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK v Praze (CERGE).

Příprava na osmiletá gymnázia: velká žakovská steeplechase

© Miroslava Federičová, Daniel Münich

Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i., 2014

Příprava na osmiletá gymnázia: velká žákovská steeplechase¹

BŘEZEN 2014

MIROSLAVA FEDERIČOVÁ, DANIEL MÜNICH

Shrnutí

- Na osmiletá gymnázia se hlásí téměř 20 % žáků pátých tříd, ale uspěje jich pouze necelá polovina. Naprostá většina se hlásí v souznění zájmu vlastního a rodičů.
- Děti a rodiče přípravě na přijímací zkoušky obětují hodně, jak ve formě volného času tak výdajů na doučování, přípravné kurzy a zkušební testy.
- Téměř 85% přihlášených se na přijímačky připravuje každý týden a téměř každý den se připravuje takřka každý druhý uchazeč.
- Horší polovina přihlášených intenzivní přípravou výrazně zvyšuje pravděpodobnost přijetí. U lepší poloviny přihlášených intenzivní příprava znamená spíše pojistku, že je nepředhoní ti snaživější z horší poloviny přihlášených.
- Je řada indicií, že intenzivní mimoškolní příprava na přijímací zkoušky na osmiletá gymnázia výrazně zlepšuje znalosti a dovednosti žáků. Přitom hraje velkou roli pevná vůle, vytrvalost, ambice tlak a důslednost rodičů.

¹ Tato studie využívá poznatků výzkumů grantu poskytnutého Grantovou agenturou ČR, grant P402/12/G130. Poděkování patří Janě Strakové a Davidu Gregerovi z Pedagogické fakulty UK, kteří mají velkou zásluhu na organizaci sběru použitých dat v rámci longitudinálního šetření Close (viz. [www odkazy v referencích](#)), dále Martinu Krynickému z gymnázia v Třeboni, který nám vnuknul myšlenku se tímto tématem zabývat.

Úvod

Česko patří ke skupině převážně střeoevropských zemí, kde část žáků na konci prvního stupně základní školy přechází do výběrových škol jiného typu – v Česku na osmiletá gymnázia. Ta se od druhého stupně základních škol vzdělávacím obsahem zásadně neliší. Jsou však řadou rodičů a následně i dětí vnímána jako výrazně lepší alternativa než druhý stupeň základních škol.

Až 90% přihlášených uchazečů očekává, že se toho na osmiletém gymnáziu více naučí, a že se díky němu snáze dostanou na vysokou školu. Hlásí se na ně necelých 20% žáků pátých tříd, ale uspěje jich pouze necelých 10%, tedy přibližně každý druhý.² Naprostá většina žáků, 80%, se na osmileté gymnázium hlásí v souznění zájmu vlastního a svých rodičů.

S ohledem na existenci přijímacích zkoušek celkem nepřekvapuje, že každý druhý uchazeč za nejdůležitější pro úspěch u přijímaček považuje vlastní schopnosti. Ale zároveň téměř 40% žáků za nejdůležitější považuje přípravu na přijímačky. Děti a rodiče proto přípravě na přijímací zkoušky obětují hodně času a zřejmě i nemálo finančních prostředků, jak ve formě času tak vydají na přípravné kurzy a testy.

V této krátké studii tento fenomén intenzivní přípravy na přijímací zkoušky empiricky dokumentujeme. Empirická zjištění pochází z longitudinálního šetření Close (viz. sekce Reference), které se uskutečnilo v rámci mezinárodních šetření TIMSS a PIRLS v druhém pololetí 4. tříd a následně v červnu roku 2012 mezi žáky pátých tříd, tedy v době, kdy již měli po přijímacích zkouškách a již věděli, zda se na gymnázium dostali. Otázky se týkaly období předcházejících šesti měsíců.

Intenzita a způsob přípravy

Téměř 85% přihlášených na osmileté gymnázium se na přijímačky připravuje každý týden a téměř každý den se připravuje téměř každý druhý žák. To představuje velmi vysokou intenzitu přípravy u většiny přihlášených. Těch, co se připravují jen jednou dvakrát za měsíc nebo vůbec, je pouze 15%.

Tabulka 1: Kolik času jsi věnoval/a přípravě na přijímací zkoušky v posledním pololetí?

Každý den nebo téměř každý den	46,4%
Jednou, dvakrát za týden	38,0%
Jednou, dvakrát za měsíc	10,8%
Nikdy nebo téměř nikdy	4,8%
Celkem	100,0%

² Oficiální statistiky založené na počtech podaných přihlášek jsou však zavádějící, protože každý žák může podat přihlášky na školy dvě a na soukromé školy dokonce není počet přihlášek omezen. Náš údaj pochází z reprezentativního výběrového šetření žáků 5. tříd, takže námi uváděný údaj není počtem přihlášek zkrácen.

Žáci kombinují přípravu doma (s rodiči, příbuznými, známými), přípravné kurzy a pilování přijímacích testů z předchozích let. Téměř všichni se připravují doma, ale 64% k tomu navíc navštěvuje přípravné kurzy nebo doučování a 66% si navíc piluje starší testy. Přímo na základní škole se každý týden speciálně připravuje jen velmi malá skupina žáků (15%). To je celkem pochopitelné, protože základním školám se útesy žáků většinou moc nelíbí, a navíc musí výuku směřovat na všechny žáky.

Substituce volného času

Čas strávený přípravou nutně musí jít na úkor jiných aktivit, jako jsou kroužky, sport, zábava, včetně například hraní počítačových her. Informaci o tom posledním máme z šetření Close. Ukazuje se (Tabulka 2), že mezi chlapci přihlášenými na víceletá gymnázia je o polovinu méně než těch hrajících počítačové hry více než tři hodiny denně (11,4% vs. 21,1%). Pro srovnání uvádíme rozdělení intenzity i u podobnější skupiny žáků z horní čtvrtiny nejlepších (na základě testů TIMSS a PIRLS ve 4. třídách), kde je podíl nejintenzivněji hry hrajících žáků více, tedy 14,2%.

Tabulka 2: Substituce času – přihlášení a nepřihlášení vs. intenzita hraní počítačových her (pouze chlapci)

Přihlášení	Kolik času věnuješ hraní počítačových her				Celkem
	Žádný čas	Méně než 1 hod. denně	1-3 hod. denně	Více než 3 hod. denně	
Ano	9,0%	32,6%	47,0%	11,4%	100%
Ne	7,0%	33,1%	38,8%	21,1%	100%
Ne–top 25%*	8,0%	34,0%	43,8%	14,2%	100%

*Skupina představuje chlapce z nejlepší čtvrtiny testovaných ve 4. třídách v rámci šetření TIMSS a PIRLS, kteří se na víceletá gymnázia nehlásili.

Uvedené substituční efekty jsou patrné i uvnitř skupiny přihlášených. Mezi chlapci, kteří se věnují přípravě na přijímačky téměř každý den, je výrazně méně těch, kteří hrají počítačové hry více než 3 hodiny denně (Tabulka 3). Dívky hraním počítačových her tráví výrazně méně času než chlapci a zřejmě i proto u nich vztah s intenzitou přípravy na přijímačky nepozorujeme (Tabulku neuvádíme).

Tabulka 3: Substituce času - příprava na přijímačky vs. hraní počítačových her, řádková procenta (pouze přihlášení chlapci)

Intenzita přípravy	Kolik času věnuješ hraní počítačových her			
	Žádný čas	Méně než 1 hod. denně	1-3 hod. denně	Více než 3 hod. denně
Každý den nebo téměř každý den	15,2%	30,2%	49,9%	4,7%
Jednou, dvakrát za týden	3,6%	39,6%	45,5%	11,3%
Jednou, dvakrát za měsíc	6,9%	25,7%	44,3%	23,1%
Nikdy nebo téměř nikdy	0,9%	22,4%	48,0%	28,7%

Z uvedených údajů však nelze dělat jednoznačné závěry, protože roli hraje řada dalších souvisejících, ale nepozorovaných faktorů.

Závody

Intenzivní příprava na přijímačky sice zvyšuje dovednosti žáka, ale nemusí nutně zvyšovat pravděpodobnost přijetí, protože přípravě se věnuje téměř každý. Jako odhad významu přípravy na přijímačky nabízíme následující srovnání. V něm se snažíme alespoň částečně zohlednit skutečnost, že schopnosti dětí se liší již v době, kdy se na přijímačky teprve začínají připravovat.

Přihlášené jsme rozdělili na horší a lepší polovinu, a to podle výsledků v testech TIMSS a PIRLS³ ve druhém pololetí ve 4. třídě, tedy jeden rok před přijímačkami, tedy v době, kdy u většiny dětí ještě příprava cílená na přijímací zkoušky nezačala. Ukazuje se, že intenzita přípravy je v obou skupinách velmi podobná (Tabulka 4). V obou skupinách se každý den učí téměř polovina žáků.

Tabulka 4: Rozložení intenzity přípravy na přijímačky v horší a lepší polovině (dle výsledků v testech TIMSS a PIRLS ve 4. třídách) přihlášených žáků

Intenzita přípravy	Horší polovina	Lepší polovina
Každý den nebo téměř každý den	47%	46%
Jednou, dvakrát za týden	41%	35%
Jednou, dvakrát za měsíc nebo téměř nikdy	12%	19%
Celkem	100%	100%

³ TIMSS a PIRLS jsou mezinárodní šetření, která testují žáky 4. tříd z matematické a čtenářské gramotnosti.

V rámci horší skupiny, ti kteří se učí každý den, mají dvakrát vyšší pravděpodobnost (28% vs. 59%, t.j. o 31 procentních bodů) přijetí na gymnázium než ti, co se učí jednou za měsíc, nebo nikdy. U horší skupiny přihlášených žáků tedy intenzivní příprava podstatně zvyšuje pravděpodobnost přijetí. V lepší skupině intenzivní příprava zvyšuje pravděpodobnost přijetí přibližně o pětinu (70% vs. 84%, tj. o 14 procentních bodů). Nižší zvýšení pravděpodobnosti ve skupině lepších uchazečů je přirozený důsledek toho, že výrazně větší díl z nich by se na gymnázium dostal i bez přípravy. U skupiny lepších uchazečů tedy intenzivní příprava znamená spíše pojistku, že je nepřehoní ti snaživí z druhé skupiny. Velká část uchazečů tedy mezi sebou přípravou na přijímačky soutěží. V této soutěži hraje velkou roli silnější vůle, vytrvalost, větší tlak a důslednost rodičů (rigorózní identifikace rozsahu zlepšení v rámci přípravy na přijímačky je poměrně složitá a zabývá se jí studie Federičová (2014)).

Tabulka 5: Pravděpodobnost přijetí na osmileté gymnázium v horší a lepší polovině přihlášených žáků (dle výsledků v testech TIMSS a PIRLS ve 4. třídách), dle intenzity přípravy na přijímačky

Intenzita přípravy	Horší polovina	Lepší polovina
Každý den nebo téměř každý den	59%	84%
Jednou, dvakrát za týden	48%	66%
Jednou, dvakrát za měsíc nebo téměř nikdy	28%	71%

Další zajímavou skutečností je, že dívky se připravují intenzivněji v matematice, kde mají ve 4. třídě o něco horší výsledky než chlapci. Chlapci se naopak intenzivněji věnují přípravě v českém jazyce, kde začínají na o něco horší úrovni než dívky (Tabulka 6). Uchazeči se tedy při přípravě soustředí spíše na ty oblasti, kde se cítí slabší.

Tabulka 6: Oblast přípravy na přijímačky dle počátečních rozdílů v dovednostech v matematické vs. čtenářské gramotnosti (dle výsledků v testech TIMSS a PIRLS ve 4. třídách)

Oblast nejintenzivnější přípravy	Žák je		
	výrazně lepší v matematické gramotnosti	podobně dobrý v obou gramotnostech	výrazně lepší v čtenářské gramotnosti
Matematika a čeština	33,9%	38,2%	40,3%
Čeština	38,8%	26,6%	12,3%
Matematika	13,5%	17,4%	36,6%
Jiný předmět	13,8%	17,8%	10,8%
Celkem	100,0%	100,0%	100,0%

Poznámky na závěr

Většina uchazečů o studium na osmiletých gymnáziích se na přijímačky velmi intenzivně připravuje. Tato studie na tento dosud málo sledovaný fenomén upozorňuje a prezentuje ho v širších souvislostech.

Intenzivní mimoškolní příprava na přijímací zkoušky na osmiletá gymnázia zlepšuje znalosti a dovednosti připravovaných dětí a zřejmě i významně. Odhad velikosti tohoto efektu umožnila reforma na Slovensku v roce 2009. Ta odsunula přechod na osmiletá gymnázia z konce 4. na konec 5. třídy. Federičová (2014) na tomto případu odhaduje, že příprava na přijímačky uchazeče posunuje v matematické gramotnosti v průměru přibližně o 20% standardní odchylky distribuce skóre mezi všemi žáky.

Demografický pokles v posledních dvou dekadách vedl v Česku k poklesu reálného převisu poptávky po osmiletých gymnáziích. Avšak nezanedbatelná část převisu poptávky nebyla viditelná, protože mnoho zájemců se s ohledem na nízkou pravděpodobnost přijetí ani nehlásila. Proto se demografický pokles do viditelného poklesu převisu poptávky (počet podaných přihlášek) nepromítl tak výrazně a intenzita přípravy zřejmě neklesala. Dokonce možná rostla, jak rostl podíl rodičů, kterým více záleží na vzdělání svých dětí. Jde ale o hypotézy, které je třeba ověřit dalším výzkumem.

Obdoba přípravy na osmiletá gymnázia se opakuje během 9. ročníku před přijímačkami na čtyřletá gymnázia. Tam však hrají roli i jiné faktory. Demografický pokles tam zvýšil pravděpodobnost přijetí natolik, že někde vedl až ke zrušení přijímacích zkoušek na dříve výběrové školy. Na středoškolské přijímačky se tak dnes intenzivně připravuje zřejmě výrazně menší podíl žáků a navíc zřejmě i s menší intenzitou. To by vysvětlovalo, proč z pohledu řady dříve velmi výběrových škol došlo k překvapivě rychlému, až skokovému poklesu připravenosti přijímaných žáků.

Dodatečná mimoškolní příprava na přijímačky většinu dětí netěší a u mnohých z nich je možná spojená i s intenzivním stresem. Čas nutný pro intenzivní přípravu jde nezbytně na úkor jiných, mnohdy také užitečných forem trávení mimoškolního času. V soutěži o přijetí na osmiletá gymnázia navíc hraje velkou roli tlak a důslednost rodičů a silnější vůle a vytrvalost na straně dětí. Není divu, že takových je potom na osmiletých gymnáziích většina a že takové děti na základních školách chybí. I proto je při hodnotících soudech ohledně vhodnosti rané selekce ve vzdělávacím systému namísto velká opatrnost.

Ačkoliv hlavním záměrem českého selektivního systému původně bylo zajištění možnosti náročnějšího vzdělání nejnadanějším žákům, naplňování tohoto záměru je často zpochybňováno reálnou praxí. Straková (2010) na datech z mezinárodního šetření PISA 2006 ukázala, že po zohlednění sociálně-ekonomické situace rodiny nejsou rozdíly mezi žáky víceletého gymnázia a čtyřletého gymnázia na úrovni prvního ročníku střední školy statisticky významné a lepší výsledky žáků na víceletých gymnáziích jsou z velké míry dány zejména jejich sociálním prostředím.⁴

Reference

Straková, J. (2010). Přidaná hodnota studia na víceletých gymnáziích ve světle dostupných datových zdrojů. *Sociologický časopis*, 46(2).

Federičová (2014), dosud nepublikovaná disertační práce CERGE-EI.

Longitudinální šetření Close: projekt GA ČR - Centrum excellence, CLoSE (Czech Longitudinal Study in Education)

http://userweb.pedf.cuni.cz/uvrv/index.php?option=com_content&view=article&id=123&Itemid=92

<http://czechlongitudinal.blogspot.cz/>

⁴ Ve Velké Británii řeší obdobný problém s jejich tzv. *grammar schools*, které lze přirovnat k tomu, co v Česku představují víceletá gymnázia. V Británii roste přesvědčení, že intenzivní příprava na tamní přijímačky se dostává dětem spíše podle ambicióznosti a schopnosti jejich rodičů za školu platit, ale už méně podle toho, jak jsou děti studijně nadané. Děti se sice díky intenzivní přípravě na prestižní a náročné *grammar schools* dostanou, ale posléze řada z nich zjistí, že na náročné studium nemají dostatečné dispozice. The Guardian / The Observer, Saturday 8 February 2014 <http://www.theguardian.com/education/2014/feb/08/grammar-selective-schools-exam-tutors>

Předchozí publikace

- 6.3.2014: Klára Kalíšková: Ženy v českém finančním sektoru 1994-2012: nové pracovní příležitosti pro mladé a vzdělané
- 16.12.2013: Daniel Münich, Tomáš Protivínský: Dopad vzdělanosti na hospodářský růst: ve světle nových výsledků PISA 2012
- 9.12.2013: Libor Dušek, Jiří Šatava: Zdanění vysokých příjmů: reforma za reformou...
- 7.10.2013: Libor Dušek, Klára Kalíšková, Daniel Münich: Kdo a kolik odvádí do společné kasy? Zdanění příjmů ze zaměstnání a podnikání v českém systému
- 3.10.2013: Libor Dušek, Klára Kalíšková, Daniel Münich: Co by od roku 2015 přinesla již schválená reforma přímých daní?
- 18.9.2013: Jiří Šatava: Dopad rozvodu na příjmy v důchodu
- 17.6.2013: Ondřej Schneider, Jiří Šatava: Důchodový systém: scénáře budoucího vývoje
- 20.5.2013: Ondřej Schneider, Jiří Šatava: Dopady reformy I. důchodového pilíře po roce 1996 na starobní důchody jednotlivců
- 7.5.2013: Petr Janský: Účastníci penzijního připojištění
- 22.4.2013: Martin Gregor: Může zaporný hlas ve volebním systému se dvěma mandáty zvýšit kvalitu kandidátů?
- 15.3.2013: Pavel Hait, Petr Janský: Kdo je nejvíce zasažen růstem cen? Rozdíly v inflaci pro různé domácnosti
- 13.12.2012: Vilém Semerák: Zachrání Čína české exporty? Studie
- 27.11.2012: Petr Janský: Odhady dopadů změn sazeb DPH na domácnosti: porovnání dvou možných scénářů od roku 2013. Krátká studie
- 19.10.2012: Vilém Semerák: Makropredikce III/2012
- 6.10.2012: Pavla Nikolová, Ján Palguta, Filip Pertold, Mário Vozár: Veřejné zakázky v ČR: Co říkají data o chování zadavatelů? Studie
- 5.10.2012: Ondřej Schneider: Jaký důchod nás čeká? Alternativy vývoje státního průběžného důchodového systému. Krátká studie
- 4.10.2012: Ondřej Schneider, Jiří Šatava: Český důchodový systém na rozcestí: Pro koho je výhodný přechod do druhého pilíře? Studie
- 20.9.2012: Petr Janský, Zuzana Řehořová: The Commitment to Development Index for the Czech Republic. Výzkumný článek
- 20.9.2012: Petr Janský, Zuzana Řehořová: Česká pomoc rozvojovým zemím: nejen finanční rozvojová spolupráce. Krátká studie
- 4.9. 2012: Vilém Semerák, Jan Švejnar: Možnosti pro aktivní hospodářskou politiku na krajské úrovni. Studie pro potreby Ekonomické rady Asociace krajů

IDEA DĚKUJE VŠEM SPONZORŮM

Deloitte.

KPMG

PRICEWATERHOUSECOOPERS

 CYRRUS

oskarplast

Antonín Fryč
generální ředitel
WAREX, s. r. o.

Petr Šrámek
advokát

Příprava na osmiletá gymnázia: velká žákovská steeplechase
Studie *Institutu pro demokracii a ekonomickou analýzu*
Vydavatel: Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.
Politických vězňů 7, 111 21, Praha 1, Česká republika

O IDEA

Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu (IDEA) je nezávislý think-tank zaměřující se na analýzu, vyhodnocování a vlastní návrhy veřejných politik. Doporučení IDEA vychází z analýz založených na faktech, datech, jejich nestranné interpretaci a moderní ekonomické teorii.

IDEA je součástí akademického pracoviště CERGE-EI a vznikla z iniciativy a pod vedením prof. Jana Švejnara.

Principy fungování IDEA

1. Vytváření shody na základě intelektuální otevřenosti – přijímání volné soutěže myšlenek, otevřenost podnětům z různých částí světa, přehodnocování existujících stanovisek vzhledem k novým výzvám.
2. Využívání nejvhodnějších teoretických a praktických poznatků – snaha o rozvinutí postupů na základě nejlepších teoretických i praktických poznatků (z České republiky i ze zahraničí).
3. Zaměření aktivit na vytvoření efektivní politiky a strategie České republiky – doplňovat akademické instituce vytvářením podkladů efektivním a operativním způsobem.

Pokud chcete dostávat do své emailové schránky informace o připravovaných studiích a akcích IDEA, napište nám na idea@cerge-ei.cz

<http://idea.cerge-ei.cz>